

El català des de la caverneta (mediàtica)

MARCEL FITÉ

El català, [...] una llengua en què ja no s'escriu, tampoc no hauria de ser emprada en la parla. Hauria de quedar reduïda a un simple patois.

Wilhelm von Humboldt

Sense Fabra

Pompeu Fabra va aconseguir posar d'acord –en un tema tan decisiu com el del model lingüístic– la gent de tots els territoris de llengua catalana: de la Ribagorça al Rosselló, del Baix Cinca a Menorca i l'Alguer, d'Andorra al Baix Segura. Josep Pla, un home ben poc inclinat a fer elogis desmesurats de les iniciatives catalanistes, va escriure: «El destí de Fabra ha estat únic, gloriós, exclusiu. [...] En el nostre temps concretament totes les empreses de caràcter col·lectiu i els homes que s'hi posaren davant tingueren un destí mancat, foren emportats avall per una catàstrofe sense precedents. De l'inenarrable, fabulós naufragi, només queda dempeus una obra i una figura: la figura i l'obra de Pompeu Fabra.»

L'apologia, certament, continua essent totalment justificada. Sense Fabra la llengua no hauria resistit els embats dels quaranta anys de franquisme, l'estultícia de la follia i nefasta reforma educativa encapçalada per l'honorable exconsellera Carme-Laura Gil i l'exasperant regressió progressiva d'aquests darrers anys de Tripartit.

Sense Fabra no s'hauria generat un desplegament gramatical tan extraordinari com el que representa l'obra de lingüistes de l'alçada de Coromines, Sanchis Guarner, Moll, Badia, Miracle, Jané, Ruaix, Solà, Pitarch...

Sense Fabra es fa molt difícil d'imaginar un segle d'or com el que Joan Triadú reivindica en les seves memòries. Costaria molt d'imaginar l'existència de les *Memòries* de J.M. de Sagarra, *El quadern gris* de Pla, *Tots els camins duen*

Marcel Fité

FOTO: R. Puig Coromines

a Roma de Gaziol, l'obra de Joan Fuster, la poesia de Màrius Torres, de Riba, d'Andrés Estellés, d'Espriu, de Vinyoli, les mítiques traduccions d'Andreu Nin (*Crim i càstig*), de Xavier Benguerel (*Faules de Lafontaine*), de Josep Daurella (*El nom de la rosa*), *Bearn* de Llorenç Villalonga, els contes de Pere Calders, *Mirall trencat* de Mercè Rodoreda, *El violí d'Auschwitz* de Maria Àngels Anglada, *Trajecte Final* de Pedrolo, *Notes mínimes d'un paisatge* de Josep Espunyes, *Calaveres atònites* de Jesús Moncada, *Senyoria* de Jaume Cabré, *País íntim* de Maria Barbal...

Sense l'obra de gent com Fabra (i Verdaguer, i Aguiló...) encara seríem presoners de la caverna, lligats de mans i peus per un seguit de mals fets històrics que ens van conduir a dos segles de decadència, sota la fèrula dels Àustries, i a dos segles més de repressió i de penitència, sota la bota de Felip V i els seus descendents.

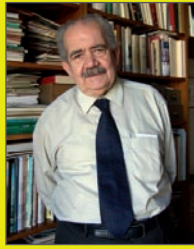
Potser Wilhem von Humboldt exagerava, potser es va deixar endur per una impressió molt subjectiva, però això és el que va deixar anotat en un dietari de viatge (1799-1800), després d'una estada a Barcelona, uns cent anys abans que el jove Pompeu Fabra iniciés la seva tasca de normativització i modernització de la llengua: «La pronunciació (del català) és dura, rude i incòmoda perquè té molts monosíl·labs acabats en consonant, especialment en *tx*. Únicament en la boca d'una

Pompeu Fabra i Josep Miracle

R. Aramon

A. Jané

M. Sanchis

M. de Pedrolo

A.M. Badia

J. Solà

J. Moncada

dona (la tia de Torres) em va resultar no tan dur. Una llengua en què ja no s'escriu, tampoc no hauria de ser emprada en la parla. Hauria de quedar reduïda a un simple *patois*. Els habitants d'aquests territoris no parlen bé cap de les dues llengües i, pitjor encara, no pensen clarament en cap.»

No sé si aquest era l'autèntic estat de la llengua en aquells moments, però així és com el va percebre –en aquella Barcelona emmurallada, que George Sand situaria «darrere la triple cadena de canons» que l'aïllava, com un cinturó sanitari, de la resta del país– aquell etnolingüista genial, tan obert al món de les llengües i a la seva diversitat: «Només la multiplicitat de llengües garanteix la diversitat de cultures i d'individus...» Què diria Wilhelm von Humboldt si avui aixequés el cap i fullegés qualsevol de les obres que citava suara?

Sense Fabra, avui no tindríem una llengua nacional. I per això l'ataquen.

estol que forjà el nostre actual territori lingüístic. Els arguments són d'una inconsistència feble i volàtil, fràgils com els angelets sedosos de les dents de lleó, que s'esfulen en doina, amb una simple bufada. L'autoritat de qui els emet, gairebé nulla; a tot estirar, autoatorgada i «suposada», com el valor en l'exèrcit. Les propostes, algunes força risibles, serien més aviat la riota en qualsevol país normal. Tot i aquesta feblesa moral i argumental, molts dels seus autors han ocupat i ocupen llocs de responsabilitat en alguns dels mitjans de comunicació més importants del país. Uns altres, tot s'ha de dir, s'han situat en el mitjans més espanyolistes, i no dubten a escriure-hi, quan s'escau i els ho deixen fer, en castellà.

Un dels punts centrals del seu ideari sol ser acostar el català a la «realitat de la llengua». El problema és que la «realitat de la llengua» no és pas la llengua en ella mateixa. La realitat de la llengua és la percepció subjectiva que cada parlant (o no parlant) en pugui tenir. Com a mínim hi hauria tantes realitats com parlants. I fins i tot encara més. Wilhem von Humboldt, sense saber català, ens expressa també, i una mica agosaradament, quina és la seva versió de la «realitat de la llengua». Per sort, la que impulsà Pompeu Fabra va ser molt diferent. Fabra, coneixedor del desori del «català que ara es parla» del segle XIX, ja sabia quin pa s'hi donava, en aquella mena de discurs.

Això del català

Aquests dies s'acaba de publicar un llibre, *Això del català. Podem fer-ho més fàcil?*, d'Albert Pla Nualart –responsable lingüístic del diari *Avui*–, que obeeix a una lògica dual, escindida. La primera part és un intent d'assaig on proposa algunes possibles reformes destinades a acostar la llengua normativa al que ell anomena la llengua real. La segona és constituïda per un conjunt d'articles, publicats anteriorment en el diari on treballa, orientats a aclarir dubtes i a donar respostes a problemes lingüístics diversos. L'estil d'aquests articles és clar i amè, refrescant, i els continguts, generalment encertats, encara que algun pugui ser més o menys discutible i hi hagi certes construccions sintàctiques més que dubtoses.

Aquest llibre em té el cor dividit. La segona part no em costaria gaire de posar-la a la prestatgeria on tinc desades les *Converses* de Fabra, els *Lleures* de Coromines, els articles de *A l'entorn de la llengua* de Joan Solà, els materials de Josep Ruaix (aquest monument a la llengua que constitueixen els articles, tan subtils, elegants i precisos), *El llenguatge* d'Albert Jané... Però la primera part em resulta francament penosa i confusa, fins i tot irritant. Si no fos per

La Barcelona emmurallada

Contra Fabra

Tot i el que acabo d'exposar, Pompeu Fabra, com el personatge del mite platònic, també va ser bescantat per alguns dels presoners que encara vivien encadenats i confosos a la penombra del fons de la caverna, sense admetre ni comprendre que les ombres que veien tan sols eren les ombres d'una realitat lluminosa i possible. La presència de Fabra, aquell intrús que venia del país de la llum, i sobretot la claredat de les seves propostes, se'ls feien insuportables. I per això, i sense cap argument consistent, provaren –en aquest cas, debades– de boicotejar-les i de fer-les naufragar i empallidir altra vegada.

Però la història, malgrat els estrepitosos fracassos a què s'ha vist abocada, no para de repetir-se. Encara que sembli increïble, tinc una posella a la biblioteca gairebé plena de publicacions modernes que no tenen altra finalitat que emboirar l'horitzó i intentar fer anar a la deriva –i potser tocar i enfonsar– l'únic vaixell sòlid i victoriós que encara ens queda –orsejant contra Tramuntana i Ponent– de tot aquell llegendari

l'amor gairebé malaltís que sento pels llibres, prendria una decisió salomònica: l'esquinçaria pel llom i, un cop desada la segona part, posaria la primera –amb títol i pròleg inclosos, és clar–, a la posella dels llibres que, com els personatges del Protàgores, sobreviuen erràtics i polsosos en les cavernoses concavitats de l'oblit. I us explicaré per què.

Contradiccions

Aquesta primera part és farcida de contradiccions. Segons l'autor, per exemple, les dificultats vénen d'una normativa que és «prou antiintuïtiva perquè els professionals que treballen amb la llengua (amb algunes excepcions) no l'acabin mai de dominar» (p. 30). Deixant de banda el fet, gens banal, que «professionals que treballen amb la llengua no l'acabin mai de dominar» (potser que hi rumiessin una mica, oi?; sort que no són «professionals de la cirurgia!»), Pla Nualart es lamenta que «passa, per exemple, als diaris, on els periodistes més joves sovint mostren perplexitat davant les preferències *light* d'un llibre d'estil que contrasta amb el que ells han après a l'escola» (p. 51). El problema, doncs, quin és, «el que ells han après¹ a l'escola» (la normativa) o el llibre d'estil de català *light*? El problema, segons Pla Nualart, és de l'escola, perquè «la llengua correcta que els professionals aprenen als mitjans és el que a l'escola estan ensenyant a l'alumnat que és incorrecte», ja que l'escola «agafa la normativa com una realitat ontològica, com el que hi ha i ves què hi farem» (p. 51).

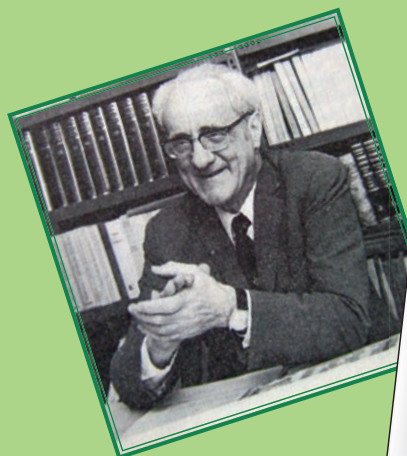
En la seva crítica a Fabra, diu que «moltes de les normes de Fabra que aquí critiquem són justament el resultat d'haver intervingut per parts i barrejant diferents plans sincrònics [*sic*] i dialectals. Calveras ho expressa així [...]: “No és bon criteri procedir per passos independents. Ara rebutjant un procediment, perquè es creu forasteria, ara introduint-ne un altre, que hom ensopega en els escrits vells...”» (p. 99); però quan defensa la introducció del «lo» neutre, no s'està d'apuntalar la seva tesi –tan parcial i puntual: més endavant explicaré per què– amb arguments diacrònics com «Batlle explica que l'ús de *lo* com a article neutre ja era habitual al segle XVI...» (p. 92) o «L'any 1900 [...], Marià Vayreda explica que una de les regles que ha adoptat és escriure “l'article *el* quan va davant de masculí, reservant l'article *lo*...”» (p. 95).

1. La negreta és meua.

El to

El to d'aquesta primera part del llibre és una de les coses que més m'han sorprès i desagradat. I no em refereixo al to magistral i pedant d'algú que, d'una manera simplista i indocumentada, gosa analitzar els problemes de la llengua a l'escola –tema, aquest, d'una complexitat esbalaïdora!– o s'atreveix, com ja veurem, a donar dubtosos consells i a criticar barroerament la feina dels professors, amb una manca de rigor, una suficiència i un enravenament que farien envermellar el marbre de les estàtues. Em refereixo a un to que és desqualificador i, sobretot, molt injust i inadequat al registre del text, justament venint d'algú –Pla Nualart– que, a la pàgina 42, fa un merescut elogi pedagògic d'aquest requisit narratiu. Algunes de les persones criticades no poden defensar-se, ja sigui perquè són mortes o bé perquè no disposen de les plataformes que tindrien a l'abast en un país normal, amb uns mitjans no tan controlats i intervinguts com molts dels existents avui dia a casa nostra. Així, a la pàgina 32, parlant del seu ex-cap al diari, el senyor Joan Fortuny, diu: «Sota Fortuny, la correcció era un despotisme il·lustrat sense concessions, perquè hi havia, en la mentalitat del corrector d'aleshores, un sentiment de sacerdocí, de vetllar unes essències tan inqüestionables com les de l'Alcorà per als musulmans. Fabra era el profeta i Ramon Aramon, secretari permanent del IEC, el seu representant a la terra.»

Josep Ruaix, una de les persones que més han treballat i treballen –amb encert i gran eficàcia– perquè la gent de la meua generació (completament analfabetitzada en la seva pròpia llengua per l'escola franquista) pogués aprendre d'escriure en català d'una manera sòlida i rigorosa, i amb un mínim de temps, difonia una llengua que, segons Pla Nualart, «semblava feta d'excepcions, un camp de mines que havies de travessar amb peus de plom i sense sortir mai del camí marcat» (p. 43). És el mateix Josep Ruaix que, en el seu estudi sobre *per i per a* «sembla preferir la dependència del castellà a una reforma que faciliti les coses» (p. 90) i que arriba a fomentar la creació d'estrangers catalanòfils amb «un empatx de fitxes Ruaix» (p. 122). En aquesta mateixa línia, un home de la senzillesa, la discreció i el tarannà observador i dialogant com Albert Jané, és titllat de fabrista «extrem», (p. 110); el gran lingüista Joan Coromines és vist com una «vaca sagrada» (p. 91) i potser

F. de B. Moll i el seu diccionari

J. Coromines i el seu diccionari

per això, en parlar de les seves virtuts com a filòleg, en una curiosa i inconscient correlació lògico-semàntica, seria, parafrasejant Ferrater, «un especialista en noms d'abeurador» (p. 82), i l'única vegada en què se cita aquesta revista, LLENGUA NACIONAL, és per a fer esment «d'un editorial² deplorable» en què es considerava Joan Solà «una mena d'*enfant terrible* de la llengua catalana» (p. 62). Pel que fa als gremis professionals, els filòlegs tampoc no són gaire ben vistos per l'autor ja que «per deformació professional, els filòlegs tendeixen a veure qualsevol llengua com una llengua morta» (p. 85), i deu ser per això que «la futura gramàtica normativa serà també en part una proposta lingüística retallada filològicament» (p. 83). Tampoc l'escola, els llibres i els mestres no surten gaire ben parats de l'acció destrallera de Pla Nualart: «L'escola ha sigut, doncs –i és natural que sigui així–, molt més conservadora. Té aquella bona fe consubstancial a les mentalitats altruistes que es decanten més per l'acció que per la reflexió crítica. I agafa la normativa com una realitat ontològica» (pp. 50-51). De tots els llibres publicats fins ara, només li semblen acceptables «els de Casals», ja que «els altres, quan s'aliaven amb un tarannà integrista, tendien a crear mestrestites. Els mestrestites, una versió molt nostra del pedant, desconfien de la naturalitat» (p. 43). El problema, és clar, era sempre la normativa, atès que «darrere aquesta mentalitat, hi ha aquella inseguretat del pobre d'esperit que necessita un dogma, una autoritat i un reglament perquè no se'l mengi de viu en viu la pròpia sensació de petitesa» (p. 43). A més de mancats de «reflexió crítica», «mestrestites» i «pobres d'esperit!» Déu-n'hi do!

2. Editorial d'enhorabona –legítimament i honestament crític– pels mèrits i èxits de J. Solà!

La Secció Filològica del IEC també hi és repassada: «El paper de la Secció Filològica al llarg dels últims decennis demostra que no té prou reflexos i agilitat per fer una reforma ràpida i efectiva» (p. 55), i és que el problema, com no podia ser d'una altra manera, és «el pes de les consideracions essencialistes que tendeixen a sacralitzar l'obra de Fabra i a rebutjar qualsevol innovació» (p. 56). En general, Pla Nualart ens mostra una tensió entre els lingüistes –innovadors– i els filòlegs –immobilistes–. Això fa que la crítica a la institució en conjunt tingui caires ben diversos, segons de qui es parli. En el cas d'algunes personalitats, fins i tot no hi manca una certa i sospitosa tendència a l'elogi excessiu. Així –com en tota la resta del llibre– el membre de la Secció Filològica, l'eminent professor Joan Solà, hi és sistemàticament ensabonat, més enllà i tot del que seria higiènicament –i estèticament– recomanable. També el president del IEC, el senyor Salvador Giner, és objecte d'una llepada de consideració. És una llepada intensa i profunda, directament dirigida a la part més sedentària i insignificant –intellectualment parlant– de la seva egrègia persona. M'explicaré: després que el senyor Pla Nualart s'hagi passat una bona part de la publicació bescantant els conceptes d'*essència* i d'*essencialisme*, amb la promesa escrita que més endavant ens aclariria aquest horripilant i malèvol concepte –«em referiré més endavant al que entenc per essencialisme» (p. 56)–, quan per fi arriba el moment de fer-ho, després de donar tombs i més tombs a la palla d'aquest tan «funest concepte», cedeix tot el gra i els honors de la resposta a algú que, ves per on, justament, precisament, casualment, resulta ser el president del IEC: «Vull deixar ben clar què entenc per essencialisme i ho faré citant un llibre que, precisament, firma l'actual president del IEC, Salvador Giner, amb Lluís Flaquer i Núria Bultà...» (p. 64).

Més enllà de la tan lingüolabial anècdota, el que el fet ens demostra és que tot allò que el senyor Pla Nualart «pensa» sobre la tesi central que motiva, orienta i justifica la seva ideologia lingüística –el nefand essencialisme fabrià– s'explica, es justifica i es fonamenta en quatre tristes ratlles d'una simple fotocòpia aliena. Tanta eficàcia i lucidesa em fascinen, m'esbalaeixen, em deixen intel·lectualment estabornit. És el retorn a la veu de l'oracle que, amb la seva síntesi prodigiosa, contraposa el seu punt de vista als inacabables i feixucs discursos elaborats per les antigues divinitats. Aquesta síntesi –si ho he entès bé– és l'essència de la nova Veritat revelada, l'essència de totes les essències: la quinta essència del no-essencialisme. Ara s'entén clarament per què Pla Nualart defensa que un dels grans reptes dels docents és «ensenyar a pensar» (p. 45). En això hi estic completament d'acord, encara que el mètode potser no sigui suplantant el propi pensament per dubtosos fragments de fotocòpia.

Ironies a part, els punts centrals de la tesi del text de Giner, a parer meu, són: (a) «L'essencialisme consisteix bàsicament a concebre la nació catalana com un ens ahistòric, gairebé atemporal, que fou forjat d'una vegada per totes a l'inici de la nostra història com a poble»; (b) «La preocupació dels essencialistes amb la "desnacionalització" de Catalunya sovint els incapacita per comprendre l'enriquiment que pot suposar la fecundació de la cultura catalana per altres cultures foranes»; i (c) «L'actitud essencialista suposa la conside-

ració de la pròpia identitat cultural [...] com a quelcom únic i irrepetible que cal conservar a tota costa» (p. 65).

Ja em perdonarà el senyor Pla Nualart que li digui que, personalment, discrepo d'aquest concepte d'essencialisme i d'alguns dels supòsits que comporta. Per a mi és evident que l'essencialisme no «consisteix» en el que es desprèn de la lectura del text citat. En aquell text la paraula «essencialisme» –tot i l'enunciat– hi té un caràcter instrumental (expressar el punt de vista dels autors respecte a una determinada concepció de la nació catalana), però no hi sabria pas veure cap pretensió definidora referida al significat del mot. Com a explicació i desplegament del concepte –que és el que Pla prometia– seria un autèntic frau intel·lectual i una estafa al lector³. La simple entrada del *Diccionari de la llengua catalana* és molt més rica i precisa. Si el temps i la paciència dels lectors es poguessin estirar com les gomes d'un tirador (*fona*, en dèiem al poble) i no em requés d'abusar d'aquestes línies que tan generosament i gentilment em cedeix el director de la revista, el senyor Ramon Sangles, em plauria molt de dir un parell de coses sobre aquest mot maleït, l'essencialisme, avui tan vituperat per les escorialles de la postmodernitat. Únicament per aquest motiu, i

per no caure en una parafrasi abusiva, m'abstindré de fer-ho. Tot i això, si algú es volgués endinsar en els viarans semàntics del mot a través dels fils sinuosos de la seva història, li recomano, per anar fent boca, que llegeixi l'obra de Suchodolski, un autor de fiar que, quan parla d'essencialisme, sap de què parla. Amb una traducció excel·lent (Andreu Roca i Miquel Tuneu), *Pedagogia de l'essència i pedagogia de l'existència* va ser publicada l'any 1986 per Eumo Editorial.

Confusions conceptuales

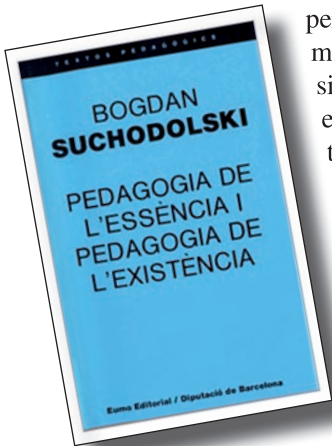
Aquesta primera part presenta un nombre importat de conceptes amb una interpretació més que discutible. Enumerar-los, raonar-los i exemplificar-los tots comportaria escriure un altre llibre. En mostraré només alguns. A la pàgina 50, per exemple, es confon normativa i gramàtica amb metodologia: «No es pot demanar a l'escola que enceti un debat sobre quina normativa ha d'ensenyar. És una feina que les institucions i el govern li haurien de donar feta després d'haver-se plantejat si la normativa de Fabra, la de la gramàtica de 1918/1933, continua sent el referent per als llibres de text de la societat multiètnica del segle XXI.» No em negaran que la frase té suc i es porta l'oli. Com que els mestres, pobrissons, no pensen i a més no estan dotats per a «la reflexió crítica», es passa la pilota a les «institucions i el govern» (quina gran troballa!) perquè en una «societat multiètnica» el que cal és canviar la normativa, no pas adequar la metodologia!

Aquesta confusió es fa extensiva al lector quan, poques línies després de citar el text de Giner, Pla Nualart afirma: «No crec en una normativa que parteix d'un mític passat pur

i vol projectar les seves essències sobre el present, que estrafig el que som i ens inventa per estar a l'altura del que se suposa que estàvem predestinats a ser.» De quina normativa parla l'autor? Quina és la normativa en què no creu? La de Pompeu Fabra o del IEC, no. Deu ser d'alguna altra, perquè tot seguit, posant Fabra per testimoni, afegeix: «I cito aquí Fabra perquè quedi clar el

Josep Pla

que vull dir: “L'ideal que perseguim no és la resurrecció d'una llengua medieval, sinó formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera.”» I per acabar-ho de reblar: «Hi ha grandesa en aquest ideal; i Fabra era prou bon lingüista perquè la seva normativa sigui, malgrat tot, la proposta més brillant i realista que segurament es podia fer en aquell moment. Però és a partir també d'aquest ideal que alguns dels seus deixebles van carregar la normativa amb un llast essencialista que ara, d'una vegada per totes, ens hauríem de treure del damunt» (p. 67). La confusió, com es pot comprovar, és majúscula! I els judicis de valor sense la més mínima argumentació són una altra de les característiques d'aquesta part del llibre. En el seu punt més extrem, l'autor arriba a confondre l'èxit amb el fracàs: «Com a model dels mitjans, sobretot dels orals, i com a model literari, el triomf de les propostes de Toutain i Pericay ha sigut gairebé esclatant» (p. 35). A mi la frase em sembla molt hiperbòlica, sobretot pel que fa al model literari i al d'una infinitat de doblatges d'una excel·lent qualitat. No sé, doncs, què entén Pla Nualart per triomf, però si ho diu pel diari on treballa es

3. És tan gran la fallàcia, la incoherència, la buidor i la pobresa de pensament de la part del llibre que comento, i són tantes les contradiccions i les confusions que amaren tot el conjunt del text, que considero que l'editorial –Columna– faria bé de retornar una part de l'import als possibles compradors de la publicació, de la mateixa manera que qualsevol botiguer et sol restituir el cost d'un producte quan té una tara o no presenta la qualitat deguda.

podeu comparar les dades de vendes de l'època en què el corregia el «dèspota» Fortuny amb les d'ara, després d'un període tan llarg i penós d'infructuoses rebaixes: <<http://bloc.escacc.cat/2010/05/levolucio-de-lavui/>>. És tan gran la seva obsessió contra la normativa i l'essencialisme que fins i tot la seva vida personal i les seves frustracions sembla que se n'hagin vist afectades: «I el més trist és que m'he passat part de la vida explicant alguns punts de la normativa, els més difícils, que trobo absurds i que jo eliminaria. Un temps preciós que hauria pogut aprofitar ensenyant a redactar, a triar l'adjectiu just, el caient de la frase més elegant» (p. 44). El tema de la normativa, com veieu, pot tenir raonades personals insospitades. El que no entenc és com Pla Nualart no es va dedicar a ensenyar a redactar. Encara podria fer-ho. Al capdavall, no cal pas ser pilot de Fórmula 1 per a fer de professor d'autoescola.

Elogi apassionat dels «mestrestites»

Un dels fets més importants que s'han produït en l'àmbit de l'ensenyament d'aquest país ha estat l'esforç que milers i milers de mestres i professors han fet per aprendre i perfeccionar els seus coneixements de català. Es tracta d'un afer sense precedents en la nostra història cultural i probablement sense parió en les altres. Més enllà de les dificultats de la norma (totes les normes impliquen dificultats!), més enllà de la idoneïtat dels materials de què es disposava en cada moment, més enllà de les dificultats metodològiques i fins i tot més enllà de les limitacions dels professors formadors, els ensenyants d'aquest país han fet un esforç col·lectiu d'aprenentatge i perfeccionament lingüístics absolutament exemplar. I tot això, fora de l'horari escolar, sense incentius pràcticament de cap mena; amb cursos de *Llengua* (oral i escrita) de 140 a 350 hores presencials, i cursos de *Coneixement de Catalunya* (història, geografia, literatura, didàctica de la llengua...) de 240 hores; és a dir, cursos que podien durar de dos a sis anys, segons els coneixements previs dels professors. Aquesta ha estat una gesta silenciosa i sublim, gairebé heroica, una de les més llo-

ables i dignes que s'han dut a terme al país d'ençà del retorn del sistema democràtic. Tant de bo que «els professionals que treballen amb la llengua» i «no l'acaben mai de dominar» haguessin fet un esforç semblant al que han fet els ensenyants i els «mestrestites» de casa nostra!

Aquest esforç, però, no l'han fet pas –generalment parlant– per raons «essencialistes» (nacionalistes o patriòtiques, tant és: el «patriotisme», que tant enlluerna el senyor Pla (p. 66), no deixa de ser un essencialisme, però *light*, és clar). L'escola ja fa molts anys que ha deixat enrere els debats superats per antigues i seculars polèmiques, sovint carregades d'interessos sectorials i mesquins. A l'inrevés d'algunes altres professions, atrapades per la miopia del dia a dia (dia a dia que quan surt a la llum ja és fatalment passat), l'esperit de l'escola i de l'educació actuals s'orienta vers el futur. Sap molt bé que –citant Suchodolski– «la realitat actual no és pas l'única realitat i, en conseqüència, no és pas l'únic criteri de l'educació». L'escola orientada vers el futur sap que els joves actuals s'hauran d'enfrontar a moltes i molt variades tensions: les tensions entre el que és global i el que és local, el que és singular i el que és universal, entre tradició i modernitat, entre competitivitat i igualtat d'oportunitats... Aquest és el gran repte de l'escola en general: saber com es poden conciliar aquestes tensions, com es pot fer per a mantenir la ment oberta al futur i al present, sense traïr la pròpia cultura i les pròpies tradicions. Aquest repte, a casa nostra, té encara dos ingredients específics: en primer lloc, saber donar resposta en la tasca quotidiana a la tensió generada per un estat sobirà, gairebé omnipotent, que constantment qüestiona l'autonomia de la gestió, i fins i tot sovint l'existència, de la llengua i de la cultura catalanes, en un marc cada vegada més multicultural i divers i, en segon lloc, veure de quina manera es poden recuperar alguns dels llençols perduts amb la desastrosa bugada de la passada Reforma.

Per a plantar cara a aquest esforç tan immens, l'escola va adoptar, lingüísticament parlant, el camí que calia. Va optar per un model acceptat per la comunitat de parlants, comunica-

Josep Ruaix impartint classe a un grup de mestres i correctors de català

tivament eficaç, fill d'un llarg procés de selecció i perfeccionament, transmès amb gran dignitat, tot i les enormes dificultats i coaccions, acadèmicament avalat i apte per a tots els usos. Aquest, naturalment, no és pas un model tancat. «No vulguem –deia Fabra– que l'obra de redreçament es deturi en el punt on ha arribat pels nostres esforços.» Però qualsevol millora s'ha de fer, per qui correspongui, no solament seguint l'esperit de retrobament i de depuració lingüística tan ben assenyalats per l'obra fabriana, sinó també tenint molt en compte els múltiples i gegantins esforços –molts d'ells irrepetibles– efectuats per tantíssima gent fins al dia d'avui.

Sobre les propostes de reforma lingüística

Pla Nualart parla de l'evolució del lèxic i d'alguns problemes sintàctics. Pel que fa al lèxic, constata (i no sé si lamenta) que «en la guerra entre *vaixell* i *barco* (i algunes parelles d'aquest estil plantejades pels autors d'*El barco fantasma*), *vaixell* (el mot normatiu) és molt possible que s'acabi imposant si és l'opció del model escolar i l'alumnat no té cap confiança en la seva competència lingüística» (p. 52). I és que «el model escolar exerceix una pressió sobre els mitjans que està decantant la balança a favor del primer terme en parelles com *proper/pròxim*, *darrer/últim*...» (p. 52). El model escolar és el normatiu, és clar. I és un model que no solament tenen la gosadia d'emprar els mestres (amb una formació deficient, òbviament) sinó fins i tot els nefastos llibres de text: «El mal és que també són molts els docents, sobretot a les etapes de primària i secundària, que han après el català com han pogut i no estan, per tant, en condicions de relativitzar el model dels llibres de text» (pp. 51-52). A més de mancats de «reflexió crítica», «mestrestites» i «pobres d'esperit», ara els docents exerceixen la seva malèfica «pressió» sobre els mitjans i són incapaços «de relativitzar el model dels llibres de text»! En arribar a aquest punt, qualsevol lector mitjanament espavilat ja deu haver intuït, i potser endevinat i tot, quina és la mà oculta que mou tota la trama en aquest gran assassinat col·lectiu que s'està a punt d'executar contra la llengua catalana.

Finalment, Pla Nualart aporta un criteri que contradia el que ell havia apuntat més amunt: «Crec que el més assenyat per a la ràpida consolidació de l'estàndard és afavorir sempre l'ús genuí més estès» (p. 52). Perquè l'autor ens recorda –per si encara no ho sabíem– que no és «partidari de ser essencialista en cap sentit». I «si *vaixell*, *signar*, *proper* o *darrer* s'acaben imposant clarament en l'estàndard (contra l'ús previ més general de la llengua oral), ho hem d'acceptar i girar full» (p. 53). En arribar aquí, fins i tot un lector com jo mateix –fortament mancat de «reflexió crítica», per raons d'un antic ofici– es queda absolutament perplex: ¿Cal afavorir «l'ús més estès», o «l'ús **genuí** més estès»? Perquè, que jo sàpiga, *barco* no ho és gens, de genuí. I, com hem vist, l'autor posa al mateix nivell *vaixell* (*barco*), que *signar* (*firmar*), *proper* (*pròxim*) o *darrer* (*últim*)... Mirant una mica enrere, per aquesta via de «l'ús més estès», avui en català serien estàndard paraules com *sello*, *sellar*, *busson*, *membrillo*, *peaton*, *xaleco*, *parrillada*, *cloaca*, *panyals*, *desde luego*, *palillo*, *lavadora*, *sombrero*, *barco* i tantes altres. El català, doncs, tornaria a estar a punt de ser «un simple *patois*». Potser és per això que, quan Pompeu Fabra demanava que no es deturés l'obra de redreçament de la llengua, afegia també que «desitgem que continuï

ininterrompudament fins a veure's la nostra benvolguda parla completament refeta, retrobat el seu tresor lèxic, retrobades la seva prosòdia i la seva sintaxi, foragitats del tot els castellanismes que la desaparencen i rebaixen». El criteri de Fabra, si s'accepta que el que es pretén és «formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera» (i això sembla que s'accepta!), cal dir que és impecable i transparent com un got d'aigua. Deixar-se dur, en canvi, pel criteri de «l'ús més estès» seria una opció lingüística suïcida, més pròpia d'una mentalitat fatalista, resignada, vençuda, que no pas d'algú que mira cap al futur i és capaç de prendre decisions a mitjà i llarg termini, i de liderar-les estratègicament, amb l'empenta, la creativitat i la decisió que les circumstàncies sens dubte ens exigeixen.

Pel que fa als temes de la sintaxi que segons Pla caldria revisar, no es pot pas dir que l'autor sigui gaire original. De tant parlar-ne, sol ser un dels aspectes que millor dominen els estudiants de la llengua, sempre que l'hagin treballada amb el temps suficient i un mínim de dignitat. Una altra cosa és que després dels llibres d'estil de cada barraqueta-caverneta els facin embolicar la troca, com molt bé mostra l'autor (p. 51). Només en el cas de les preposicions *per i per a* em sembla que seria raonable d'admetre que el tema no acaba d'estar totalment resolt. Però és que és un tema que segurament costarà molt de deixar completament tancat d'una manera definitiva. Aquí penso que tothom hauria de ser prou humil i prudent i reconèixer que caldrà molt d'esforç per arribar a un resultat satisfactori. Tot i això, a mi em sembla que el criteri de la solució més fàcil no és un bon criteri. El que és barat sol sortir car. Per a un lector que ha pagat amb moneda legal un diari o un llibre, li és desconcertant i desagradable de llegir frases com «X no podia venir a Barcelona com tenia previst per recupe-

rar-se d'una intervenció quirúrgica recent» o «Des del dia X tenim moltes ofertes per pactar amb els nostres rivals, però no hem decidit res...»

Per cert, trobo molt curiosa la predilecció que demostren els «no-essencialistes» per la preposició *per*, que tot i la seva feble càrrega semàntica és la més «essencialista» de totes dues. *Per*, per a mi, es dirigeix a les essències, als motius més abstractes, mentre que *per a* apunta directament cap als objectius més concrets i tangibles.

Una altra cosa que crida l'atenció de la proposta de revisió de Pla Nualart, presentada en format d'exigència, és que algú que sembla avalar el criteri que «la llengua s'ha de considerar com un tot, ja que qualsevol intervenció sobre una part sense considerar el conjunt pot crear desequilibris» (p. 99) acabi proposant un seguit de reformes tan puntuals i parcials com ho són les presentades en el capítol «Punts de la normativa que cal revisar». En conjunt es tracta d'un capítol molt poc elaborat, amb més judicis de valor i apreciacions subjectives que no pas raonaments lingüístics. L'exemple de la reivindicació del *lo* neutre n'és una bona mostra. Ja he esmentat més amunt la contradicció interna en què cau. Però és que a més a més no té en compte moltíssimes altres coses. En primer lloc, és veritat que avui hi ha una part important de la població que encara fa un cert ús de l'anomenat *lo* neutre. Però també n'hi ha una altra, segurament molt més gran, que no l'empra. De fet, jo penso que estem parlant d'una partícula en clara regressió. Avui la frase «El que cal fer és comunicar-los el resultat» seria bastant normal entre la majoria de la gent que ha tingut un aprenentatge mínimament sòlid de la llengua. Seria, per tant, una forma estàndard, vàlida i acceptada sense estridències en contextos molt diferents. És veritat que al costat d'aquesta frase, a Barcelona, trobaríem també molta gent que s'expressaria si fa no fa així: «Lo que es té de fer és comunicà'ls-hi el resultat.» Aquest, a parer meu, havia estat un model bastant generalitzat, sobretot entre les generacions barcelonines (mal) educades durant el franquisme. (En altres zones, de la mateixa Catalunya estricta!, aquest model ja no serviria.) Avui, però, aquesta estructura té molt mala peça al teler. La gent mínimament culta –amb un batxillerat o, fins i tot, amb una ESO solvent– es va inclinant cap a la primera. Però encara hi ha un fet més greu! Molta gent, en certs barris, s'esllavissa cap a «Ho que tens que fer és comunicar-lis el resultat», per la qual cosa el *lo* neutre, amb tots els canvis estructurals que comporta, formaria part d'un segment cada dia més prim d'allò que Pla Nualart anomena la realitat de la llengua. Arribats aquí, em sorgeixen algunes preguntes; preguntes que, en una primera lectura, poden semblar iròniques i fins i tot potser frívols, però vull advertir que, dissortadament, no ho són gens. Així, si s'admetia l'estructura del *lo* neutre en funció de la pertinença a la llengua real, amb quins arguments es podria rebutjar la forma neutra *ho*, amb els canvis estructurals corresponents? I com quedarien les estructures de les altres varietats que encara es mantenen vives per la resta del territori, més enllà de Collserola? De debò algú pensa que tot plegat faria més fàcil la llengua? Hi ha alguna llengua culta organitzada amb aquesta diversitat de models? En quin model o models es reeditarien les grans obres escrites des de la reforma de Fabra fins ara? Quants anys necessitaríem per a tornar a actualitzar lingüísticament els docents, els filòlegs, els correctors –perdó: els lingüistes–, la

gent de carrer, etc., justament ara que molts acaben de fer-ho? Quants anys duraria la carrera de filologia? I la de lingüística? Quant temps trigaríem a convertir el català en un *patois* com el que apuntava Wilhelm von Humboldt?

Sobre la llengua en els mitjans de comunicació en català

El senyor Pla Nualart –sense ser, òbviament, un expert en el tema– té la gentilesa d'exposar quins són els reptes actuals del professor de català. En justa correspondència, però des la posició d'un simple lector de premsa escrita, vull manifestar quins són, a parer meu, els reptes d'alguns mitjans escrits en la nostra llengua. En primer lloc, penso que els lectors tenim dret a gaudir d'un mitjà que se sàpiga atreure les millors plomes del país. Estic pensant en noms de primeríssima fila com Salvador Cot, Víctor Alexandre, Oriol Junqueras, Salvador Sostres, Ramon Tremosa, Pilar Rahola, Enric Vila, etc., etc., etc. I que, quan les tingui, les sàpiga retenir en la seva nòmina i no les enviï a l'exili daurat de les lletres castellanques o al no tan daurat exili de l'ostracisme i del silenci. Voldria també que aquest mitjà fos capaç d'arribar arreu dels Països Catalans, tal com en el passat havia fet TV3 (i totes les televisions del món!) i, fins i tot, aquell antic i estimat diari *Avui* que, ara, no té ni esma per a volar a l'altre costat de la Sènia. Qui és que l'ha eixalat? Voldria, és clar, que aquest hipotètic mitjà oferís un nivell lingüístic digne, a l'alçada dels grans mestres i gramàtics del país, i, naturalment, digne del públic lector lliure i culte que, gràcies a l'ensenyament d'un estàndard comú, es va creant en tots els territoris de la nostra parla. Que fos d'un nivell lingüístic en què es recuperés la noció creativa de l'error (i de l'horror!) ortogràfic i gramatical. Que la comoditat conformista del «tot s'hi val» (porta d'entrada a la dilució de responsabilitats, a l'abandó i a la deixadesa) donés pas a la valoració de l'errada com a font d'aprenentatge i de superació i a la valoració de la riquesa lingüística com a doll de plaer i com a mostra de respecte envers els lectors. Voldria, en definitiva, que fos un diari clar i català, ben fet; sensible al món que l'envolta i, naturalment, a la nostra realitat, ja sigui política, cultural o social.

M'avanço a dir que no estic pas en contra de «fer-ho fàcil». Però fer-ho fàcil –ni en periodisme ni en educació– no és mai fàcil. I fer-ho bé, encara ho és menys. Comunicar, i especialment comunicar per escrit, és una feina de risc. Una notícia hauria de ser sempre clara i precisa, ben redactada, intel·ligible per a la comunitat dels lectors. Un bon article hauria de ser rigorós en el tema, però també distret, creatiu, suggerent, ricament elaborat pel que fa al llenguatge, i amb un bon estil. Tant la notícia com l'article han de resultar «fàcils» per al lector, encara que això signifiqui que han estat «difícils» en llur gestació.

Us explicaré una anècdota del que em va passar no fa gaire. El dia 29-4-2010, en un article del diari *Avui* es parlava d'un «ex-fiscal progre» que no volia «deixar el *candelabro*». La frase em va intrigar. Com que *candelabro* anava en cursiva, vaig consultar els millors diccionaris de castellà de què dispo. No hi vaig trobar cap resposta convincent. Vaig trucar a alguns coneguts entesos en el tema, però tampoc no vaig poder treure'n l'entrellat. Finalment vaig trucar al diari: em van passar a la secció de la periodista autora de l'article, però no hi era i no havia de tornar fins passat el cap de setmana. D'aquella

secció ningú no em va saber dir so ni mot respecte al sentit de la frase. Em van dir que tornés a trucar al diari i demanés per edició; pel que es veu, ells no podien passar-m'hi directament. Ho vaig fer. Allà, però, ningú no va ser capaç de donar-me cap explicació sobre el sentit de l'expressió. Em van suggerir que tornés a trucar al vespre i que parlés amb el cap d'edició. Jo ja en començava a estar cansat, tip, de tota aquella història. Vaig trucar a direcció. La secretària de direcció, després d'efectuar algunes consultes, també em va adreçar al cap d'edició. No m'ho podia creure: ningú del diari no entenia aquell fragment que acabaven de publicar? Em semblava impossible. Per fi va arribar el vespre i vaig parlar amb una persona que es va identificar com el cap d'edició. En fer-li la pregunta, als primers moments va dubtar: es deu referir a l'expressió castellana 'estar en el candelero', em va dir finalment. Podia ser, però no ho acabava de veure clar. La resposta em semblava plausible, però no acabava de veure la relació entre les frases ni la justificació del seu ús. Deixar el *candelabro* i *estar en el candelero* tenien punts en comú, però també diferències notables. Durant el cap de setmana, tot regant els fruiters i llaurant l'hort, vaig tornar a pensar en el tema. Si el sentit de l'expressió era *estar en el candelero*, el que l'autora havia volgut dir era que «l'ex-fiscal progre» no volia deixar d'estar a dalt de tot, no volia deixar d'estar al cim, d'estar al pinacle... És a dir, que «l'ex-fiscal progre» volia –dit en paraules de la meva infantesa– *continuar essent el primer de la fila, volia continuar portant ell el sancrist, passant la safata, fent les canadelles, remenant les cireres, tenint la paella pel mànec...* Bé que alguna de les expressions potser no traduïa amb exactitud el concepte –fet en aquest cas absolutament intranscendent: no es tractava pas d'això– em va semblar que per fi ho entenia. Només em calia ratificar-ho i conèixer les causes d'aquella suplantació verbal tan curiosa o potser estrambòtica. El dilluns per fi vaig poder parlar amb l'autora de l'article. Per a ella l'associació d'idees no podia ser més transparent i senzilla. L'expressió era una ironia sobre un error d'una tal Sofia Mazagatos. L'esmentada senyora, que havia estat *miss* Espanya i tot –m'informà molt amable-

ment la periodista–, un dia havia dit a la tele que «*estaba en el candelabro*» en comptes de «*estar en el candelero*». L'explicació etimològica era simplement aquesta. I d'aquí venia l'ús que ella n'havia fet.

No dubto que l'articulista ho va voler fer fàcil, fins i tot molt fàcil, i divertit. Però a mi, de fàcil, no me'n va resultar gens ni mica.

Què he volgut dir, amb aquesta anècdota? Em sembla molt clar: els lectors d'aquest país, com els de qualsevol altre, tenim el dret a gaudir del plaer de la lectura, sense ensurts ni sobresalts. I tenim el dret i el deure de ser exigents. Tenim el dret a paladejar la llengua, no únicament entesa com un mitjà de comunicació, sinó també com aquesta eina de transmissió que és de les accions, de les emocions, de les angoixes, de les vivències, dels coneixements i de la saviesa de les generacions que ens han precedit. Ningú no hauria d'oblidar que, més enllà de l'anècdota biològica, una part importantíssima d'allò que som i hem estat es troba escrit en la llengua. La llengua és el que ens relliga amb la nostra història, ens arrela i vincula a la terra i fa de mitjancera entre nosaltres i el món.

Per a molts lectors, la llengua –el model de llengua– és la carta de presentació de qualsevol mitjà de comunicació. I faria de molt mal explicar i d'entendre que amb la tradició d'estudiosos, d'investigadors i de pedagogs que d'ençà de Pompeu Fabra s'han preocupat pel tema, ara, que justament l'ensenyament del català ha assolit unes xifres inèdites, es malversessin tantíssims esforços en unes rebaixes que només semblen demanar els venedors de quincalla a l'engròs. Caldria que tothom tingués molt clar que, en un diari, la mala qualitat lingüística no solament es paga en imatge, sinó també en credibilitat. Ja és hora potser que alguns mitjans vulguin deixar de viure del fet de ser en català. Cal que facin també el paper que els correspon com a mitjans en una societat de mercat competitiva. Finalment, m'agradaria que no s'oblidés que és en la llengua on es nota el poder, la salut, l'honestedat i l'autoestima d'un poble. I també la d'un mitjà de comunicació, és clar. Claríssim, oi? ♦

www.culturamenorca.org/sal

La teva web de consulta sobre la llengua catalana a Menorca: publicacions, cursos, normatives, ajuts i campanyes... i l'espai virtual *Bústia de la Ciutadania* per poder fer consultes o comentaris sobre la llengua.

CONSELL INSULAR DE MENORCA
DEPARTAMENT DE CULTURA, PATRIMONI, EDUCACIÓ I JOVENTUT

CONSELL INSULAR DE MENORCA

DEPARTAMENT DE CULTURA, PATRIMONI, EDUCACIÓ I JOVENTUT

Servei d'Assessorament Lingüístic

Actuacions

Bústia de la Ciutadania

Llengua

Jornades

Reglaments, normatives i legislació

Benvinguts/Benvingudes

al web de llengua catalana i assessorament lingüístic del Consell Insular de Menorca. Aquí trobareu informació relativa a la llengua catalana a Menorca i a les tasques en matèria de normalització lingüística que es fan des del Consell.

Novetats

Cursos de llengua catalana per a estrangers a Alaior +info

Concessió d'ajuts per al foment de l'ús del català en establiments

Bústia de la ciutadania

APOSTROFACIÓ.
Per Pilar Vinent
APOSTROFACIÓ.
Per Marta

dependent/dependent.
Per Pilar Vinent
APOSTROFACIÓ